

Makedonika

Vol 4, No 1 (1960)

Ιστορικά διηγήσεις διάφοροι

I. K. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.689](https://doi.org/10.12681/makedonika.689)

Copyright © 2015, I. K. Βασδραβέλλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Βασδραβέλλης I. K. (1960). Ιστορικά διηγήσεις διάφοροι. *Makedonika*, 4(1), 536–541.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.689>

φασιν καὶ νὰ καταστήσῃς γνωστὸν ' φόρον προβάτων, κήπων, ἀμπελώνων, ἐλαιῶνων καὶ ἄλλων, ἐὰν δὲ ἐλήφθῃ τι παρ' αὐτῶν, νὰ τοῖς ἐπιστραφῇ.

'Εφεξῆς καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς ἀνάμειξιν ἢ ἀντίθετον ἐνέργειαν πρὸς τὴν ἱερὰν ἀπόφασιν. Τοὺς μὴ ὑπακούοντας ἢ ἐναντιουμένους νὰ ἀναφέρῃς εἰς τὴν Πύλῃν μου, ἀφ' οὗ δὲ ἴδῃς τὴν παροῦσαν ἱερὰν ἀπόφασιν νὰ τὴν παραδώσῃς καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τῶν.

'Εγράφη κατὰ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς Σιαμπάν τοῦ ἔτους 891² ἐν τῇ ἔδρᾳ Κωνσταντινουπόλεως.

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ

Θαῦμα εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἢ Παναγίας Λαγυδιανῆς

'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλος στρατηγὸς ἐ.ἀ. Ἀστεριάδης ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου, καὶ τὸν εὐχαριστῶ δι' αὐτό, τὸ πρωτότυπον κατωτέρω δημοσιευομένου ἀπολυτικίου μετὰ τῆς συνεχομένης ἱστορικῆς σημειώσεως, συνταχθὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν 10ην Ἀπριλίου 1852 ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Γρηγορίου, ἐφημερίου τοῦ γνωστοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἄλλως γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Παναγίας Λαγυδιανῆς. Τὸ τε ἀπολυτικίον καὶ ἡ ἱστορικὴ σημείωσις ἀναφέρονται εἰς θαῦμα, συμβάν κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εἰς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Δὲν γνωρίζομεν τὴν ἡλικίαν τοῦ συντάκτου κατὰ τὸ ἔτος 1852, ἀπέχον μόνον 27 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνέβη τὸ θαῦμα, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ ὑπῆρξεν οὗτος καὶ αὐτόπτης μάρτυς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ πληροφορίες τοῦ ἔχουν ἰδιαιτέραν ἀξίαν. Νομίζω ὅτι δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκλείσωμεν τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ἢ δὲ σύνθεσις τοῦ ἀπολυτικίου συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μας.

Ἐκ τῆς ἐπιτοπίου ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἐνήργησα, καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας συνέλεξα παρὰ τοῦ νῦν ἐφημερίου τοῦ ναοῦ πατρὸς Χαραλάμπους Τερπινίδου, ὑπηρετοῦντος ἐκεῖ ἐπὶ εἰκοσαετίαν, διεπίστωσα τὰ κατωτέρω.

Τὸ ἀπολυτικίον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ψάλλεται τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου, ὅτε καὶ ἐφορτάζει ὁ ναός, ἀλλὰ δὲν ἐτυπώθη εἰς ἐκκλησιαστικόν τι βιβλίον, διατηρῆσαν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἰδιόζυγον χαρακτῆρα ἀπολυτικίου, συντεθέντος μόνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ὁ συντάκτης ὁμοῦς ἱερομόναχος Γρηγόριος ἦτο ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ναοῦ, ὅπως ἄγνωστος ἦτο καὶ ἡ χρονολογία, καθ' ἣν τὸ ἀπολυτικίον συντετέθη.

Ἐσαύτως ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ἐπισυμβάντος θαύματος διεσώθη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἀλλ' οὐδὲν γραπτὸν μνημεῖον ὑπῆρχε δι' αὐτήν. Ἡ ἱστορικὴ σημείωσις, ἥτις ἀκολουθεῖ τὸ ἀπολυτικίον, διαφωτίζει ἀπολύτως τὴν ὅλην ὑπόθεσιν, διότι μανθάνομεν τῶρα καὶ τὸν συντάκτην τοῦ ἀπολυτικίου ἱερομόναχον Γρηγόριον καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ θαύματος τούτου. Εἰς τὸ σφριζόμενον καὶ σήμερον ἄγιασμα τοῦ ναοῦ ὑπάρχει τόσον τὸ κουβούκλιον, ὅσον καὶ τὸ ἀναφερόμενον τετράγωνον γουδί, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναβλύζει ἐλαχίστη ποσότης ὕδατος. Μάλιστα ἀνωθεν τοῦ γουδίου μεταγενέστεροι ἐποποθέτησαν παλαιὸν μαρμάρινον περιστύλιον μὲ παραστάσεις πιθανῶς πρὸς διακόμησιν.

¹ Τρεῖς λέξεις ἐφθαρμέναι καὶ δυσανάγνωστοι εἰς τὸ φηριάνιον.

² Ἔτος 1486.

Ἐο ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Λαοδηγητρίας, Παναγίας Λαγουδιανῆς, Ταουσαν μανασίῳ κατὰ τοὺς Τούρκους) εἶναι παλαιός, κτισθεὶς πιθανῶς κατὰ τὸ 1460 - 1480. Ὡς με ἐπληροφόρησεν ὁ νῦν ἐφημέριος, ὑπάρχει παράδοσις, ὅτι ὁ ναὸς, ἢ μᾶλλον ἢ μονή, ἦτο γυναικεία καὶ ἐξηγετὰ ἐκ τῆς Μονῆς Βλατιτάδων. Ἀπετερωθῆ ἀγνωστον πότε ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἀνωκοδομήθη ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως κατὰ τὸ ἔτος 1802 ὑπὸ τοῦ Χρήστου Μενεξέ,¹ πρῶτοντος τῆς Θεσσαλονίκης, σφαιρισθέντος κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821.² Ὁ αὐτὸς ἐφημέριος με ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ θεμέλιος λίθος τῆς ἀνεγέρσεως τῆς μονῆς διεσφύζετο ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ ναοῦ καὶ ἔφερε χρονολογίαν 1403. Δυστυχῶς κατὰ τὴν ἀνέγερσιν κάταφυγιον κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον οἱ κατασκευάζοντες τοῦτο ἐργάται κατέστρεψαν τὸν λίθον χρησιμοποιοῦσάντες τὰ τεμάχια διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ καταφυγίου. Ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ ὑπέρβεν ὁ Κουταντζόγλου τῆς γνωστῆς ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογενείας.³

Τὸ χειρόγραφον

Γρηγόριος Ἱερομόναχος εὐφημέριος⁴ τῆς Κυρίας Θεοτόκου Λαγουδιανῆς.

Ἀπολυτίκιον τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἤχος Α'

Τῆς πηγῆς σου τὰ ρήθρα⁵ ἀνυμνοῦμεν πανύμνητε
 ἃ ἐξ ἀκροτόμου τῆς πέτρας ἀναβλύζει ἀήρωα,⁶
 τὸ θαῦμα ἐκπλήττει πάντα νοῦν, πῶς λίθος ἀκένωτος
 πηγῆ, ἀλλ' ἐκ ταύτης ἀπαντιλοῦντες τὸν ἰαμάτων
 ἕκαστοι τυγχάνουσι καὶ πάντα τὸ ὕδωρ γίνεται
 αὐτοῖς ἐν πίστει λαμβάνουσι αὐτό· χάρις τῇ ἀντιλήψει
 σου ἀγνή, Χάρις ταῖς προστασίαις σου, Χάρις τοῖς θαυμασίοις,
 μόνη μητρὰνάνδρα.

1852 Ἰωανν: Ἀπριλίου: 10:

Θεσσαλονίκη

ὀνομαζόμενος αὐτὸς ὁ Ναὸς τῆς Κυρίας Θεοτόκου ἢ Ζωοδόχος πηγῆ, καὶ ἔχει τὸ θαῦμα αὐτὸ μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ξεχωριστὸν Κουβούκλιον εἶναι μία Πέτρα σχηματισμένη ἴσον με ἕν γουδι τετράγωνον καὶ μάλιστα εἰς καιρὸν τοῦ ἡμέρ Πασαῖ⁷ ἠθέλησε νὰ πάρῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν καιρὸν καὶ ἔτι ἐβούλουσε τὸ Κουβούκλιον καὶ τὴν Πέτραν αὐτὴν τὴν ἐσαράγισε με πασιᾶν καὶ με μολᾶν καὶ με τὸν μητροπολίτην μαζί καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας καὶ ἔβαλε ἕναν ἑκατόνταρ-

¹ Πρβλ. Γρηγόριος Παλαιᾶς, τ. 31 Ἰουλίου 1918, σελ. 522.

² Πρβλ. Ἰ. Β. α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 72.

³ O. T a f r a l i, Topographie de Thessalonique, σ. 185 ὑποσημ. 2.

⁴ Διετήγησα τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ χειρογράφου.

⁵ Τὸ ὀρθόν: ρεῖθρα.

⁶ Τὸ ὀρθόν: αἰείρωσα.

⁷ Πρόκειται περὶ τοῦ Ὁμῆρ πασᾶ Βρυώνη, ὅστις διεδέχθη εἰς τὸ σαντζάκιον Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ ἔτος 1825 τὸν Ἱμπραήμ πασᾶν, διάδοχον τοῦ διαβροῦτου σφαγῆως τῶν Θεσσαλονικέων κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 Μεχμέτ Ἐμῖν Ἐμπουλουμπουτ πασᾶ. Πρβλ. Ἰ. Κ. Β. α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 150 καὶ τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης, σελ. 487. Τοῦ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, σελ. 34.

χον και ἐφύλαξε τὸ ἡμερωνύκιον ἐκεῖνο (ᾧ τοῦ θαύματος) ἡ Κυρία Θεοτόκος ἐπλημήρσε ὁ λίθος και ἐγέμισε, ἡ ἐκκλησία δὴλ τὸ ἀπαράτησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

'Αφήγησις διὰ τὴν ἐν Χαλκιδικῇ ἐπανάστασιν τοῦ 1854.

'Η κατωτέρω ἀφήγησις τοῦ γέρο Γεωργίου Σμαγοῦ ἐξ 'Αγίου Νικολάου Χαλκιδικῆς μοι παρεδόθη ἀπὸ τὸν ἐναυθὰ ἐπιθεωρητὴν τῶν τελωνείων κ. Εὐάγγελον Καμιλάτον μετὴν παράκλησιν ὅπως δημοσιευθῆ. Τὴν παραθέτω αὐτοῦσιαν, ἵνα ἐνταχθῆ παραλλήλως πρὸς τὰ ἱστορικά στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσαν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 'Απόστ. Βακαλόπουλος,¹ ὁ ἐν Νέῃ 'Υόρκῃ ἐγκατεστημένος φίλος τῆς ἱστορίας και ἐρευνητὴς τῶν ἐκεῖ ἀρχαίων Γιάννης Τόξης² και ὁ καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου Πολυγύρου Παν. Γ. Στάμου³ διὰ τὴν ἐν Χαλκιδικῇ ἐπανάστασιν τοῦ 1856.

'Αφήγησις Γεωργίου Σμαγοῦ

'Ο Τσάμης Καρατάσος διωρίσθη ὄπλαρχηγὸς Μακεδονίας. 'Απεβίβασθη εἰς Συκιάν και ἀπὸ ἐκεῖ μετὰ καιρία ἐφθασεν εἰς 'Ορμον Παναγιᾶς Μεγάλῃ Παρασκευῇ 1854. 'Ἔκαμε Πάσχα εἰς 'Αγιον Νικόλαον. Μετὰ ἐπεστράτευσ κατοίκους ὄσους ἠδύνατο νὰ φέρωσιν ὄπλα και ἀφῆσε μόνον 12 τοὺς γεροντοτέρους ὡς πολιτοφύλακας και συνδέσμους εἰς 'Αγιον Νικόλαον. Μετὸς ἄλλους πῆγεν εἰς τὴν 'Ορμύλιαν. Τὸν πληθυσμὸν τοῦ 'Αγίου Νικολάου τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν νῆσον Βορβοροῦ. Εἶχεν 800 - 1000 παλληκάρια ἀπὸ Παλαιᾶν 'Ελλάδα και ἐπεστράτευσεν ἄλλους 1000 ἀπὸ τὸν 'Αγιον Νικόλαον, Συκιάν, 'Ορμυλιάν και Περθενωνα κλπ.

Εἰς τὴν Χαλκιδικὴν και 'Αγιον 'Ορος καπετάνιος ἀρματωλὸς ἦταν ὁ Καπετάν Γεωργάκης και ἐστρατολόγησε μοναχοὺς και κοσμικοὺς ὡς 300 - 500. Τὸν διώρισε ὁ Καρατάσος ὡς ὀπισθοφυλακὴν. Μετὰ ἀποτυχίαν μάχης 'Ορμυλίας, κατέφυγεν εἰς 'Αγιον 'Ορος (Γεωργάκης). Μετὰ παντρεύθηκεν εἰς 'Αγιον Νικόλαον, ἀλλὰ τὸν πρόδωσαν και κατεδικάσθη ἀπὸ δικαστήριον Θεσσαλονίκης ὡς ἐπαναστάτης εἰς θάνατον. Κάποιος φίλος του τὸν εἰδοποίησε ὅτι θὰ κοινοποιηθῆ ἡ ἀπόφασις εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς 'Αγίου Νικολάου και ἔτσι ἔφυγεν γιὰ τὸ 'Αγιον 'Ορος.

Τὴν πολεμικὴν σημαίαν του, ἄσπρο σταυρὸ και φόντο κόκκινο (γιὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Τούρκους), τὴν ἀφιέρωσεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ 'Αγίου Νικολάου ('Αγιος Γεώργιος) και τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὡς λάβαρο. Οἱ Τούρκοι δὲν ἔδιδον προσοχὴν εἰς αὐτήν. 'Ὡς τὸ 1907 ὑπῆρχε, μετὰ οἱ ἱερεῖς ἐφοβήθησαν, τὴν ἐκρυψαν κάπου και ἐσάπισε. Σήμερον ἐσώθησαν τὰ χροῦσώτα μόνον.

'Ο Καπετάν Γεωργάκης κατέφυγεν εἰς Καρυὰς φορῶν ὄρασον, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἀνακαλύψουν και ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγεν εἰς τὴν Παλαιᾶν 'Ελλάδα, ὅπου ἔλαβεν μέρος εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης.

¹ 'Αποστ. Βακαλόπουλου. Νέα ἱστορικά στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ 1821 και 1854 στὴν Μακεδονία. 'Ανάπτυον τῆς 'Επιστημονικῆς 'Επιτηρίδος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Ζ', σελ. 63 - 103.

² Γιάννη 'Αργ. Τόξης, 'Αμερικανικὰ και ἀγγλικὰ πληροφορία περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1854 ἐν Μακεδονίᾳ. Μακεδονικά, τ. Γ', σελ. 142 - 207.

³ Παν. Γ. Στάμου. Σύνοψις τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡρωϊκῶν τῆς Χαλκιδικῆς ἀγώνων. Θεσσαλονίκη 1954.

*Όταν ἐγένοντο αἱ μάχαι εἰς τὴν Ὁρμούλιαν ἦλθεν ἓνα πλοῖο Γαλλικὸ (μὲ τροχούς) πολεμικὸ καὶ ἐβόησεν τὰ πλοῖα Καρατάσου, ἐν οἷς καὶ τὴν φρεγάδα του μὲ τὰ πυρομαχικά, καὶ ἀπέκλεισε τὴν Νότιο Χαλκιδικὴ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ μὴ πάρχουν ἐνίσχυσιν (1854).

**

Ὁ Γεώργιος Σμαγὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀναγνώστου Σμαγοῦ, ὅστις ἀρτίστη αὐτοπροσώπως ἀπὸ τὸν Καρατάσον εἰς τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ τὸν ἀφῆσεν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν 12 παλληκαριῶν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, γιὰ νὰ στέλλουν εἰδήσεις εἰς αὐτόν, τρόφιμα καὶ συνδέσμους. Ὁ Γεροσμαγὸς τ' ἄκουσε ἀπὸ διηγήσεις τοῦ παπποῦ του.

Ὁ ἀγροτικὸς διανομὲς τοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀστέριος Κάργας εἶναι δισέγγονος τοῦ Καπετὰν Γεωργάκη.

Ὁ Καπετὰν Γεωργάκης ἐπῆρεν ἀμνηστειὰν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἅγιον Νικόλαον εἰς τὴν οἰκογενεῖάν του. Ἐβάπτισεν δὲ τὸν Γεώργιον Σμαγὸν τὸ 1876 (γεννηθὲντα 1875), ὁ ὁποῖος διηγήθη τ' ἀνωτέρω εἰς τὸν Εὐάγγελον Καμιλάτον ἐπιθεωρητὴν τελωνείων.

Ἀφήγησις τοῦ γέροντος Νικολάου Δημ. Βελώνη.

Ὁ γέρον Νικόλαος Δημ. Βελώνης, γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1879 εἰς Ταξιάρχη (Λόκοβην) Χαλκιδικῆς καὶ διαμένων εἰς τὸ χωρίον Λαγκαδίαια, μᾶς ἀπέστειλε τὴν κατοικίω ἐπιστολήν, ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Εἰς τὴν ἐπιστολήν του ὁ Βελώνης περιγράφει ἀναμνήσεις καὶ ἀφηγήσεις παλαιωτέρων συγχωριανῶν του, χρησίμους διὰ τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες συμπληρώνουν ὅσα ὁ νῦν ἑπαρχος Ἀρδέας κ. Ἰ. Παλαμίδης ἔγραψε εἰς τὸν «Ἑλληνικὸν Βορῶν» τῆς Θεσσαλονίκης τὴν 25 καὶ 26 Μαρτίου κατ' ἀφήγησιν τοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀποβιώσαντος γέροντος Ἀργυροῦ, ἐκ Χαλκιδικῆς ἐπίσης. Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης παραθέτω σχετικὸν ἀπόσπασμα.¹

«...Λοιπὸν ἐγώ, ἂν καὶ ἔφυγα ἀπὸ τὸ χωριὸ μου εἰς ἡλικίαν 14 χρονῶν, γνωρίζω τὴν τοπωνυμίαν αὐτήν, διότι ἄκουγα πολλὰς φορὰς τὸν πατέρα μου νὰ ἀναφέρῃ τὸ Ξηρολεῖβαδο, καθὼς καὶ πολλοὺς χωριανούς τὸ ξέφουον. Λοιπὸν τὸ Ξηρολεῖβαδο εἶναι στὴν νοτιοδυτικὴ πλευρὰ τοῦ Χολομώντια καὶ περὶ τὰ 6 ἕως 7 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ κορυφὴν τοῦ βουνοῦ καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς συγκοινωνίας Θεσσαλονίκης Ἀρναίας μέσῳ Ρεσιτινικίων καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν διασταύρωσιν τοῦ δρόμου ἀπὸ Σιποτινία πρὸς Λόκοβην.

Λοιπὸν ὁ Γέρο - Ἀργυρὸς εἶχε τὸ ἐπώνυμον Σάρης τὸν γνώρισα ἐκ τοῦ πλησίον πολὺ πῆγαινα πολλὰς φορὰς στὸ σπίτι του, ὅταν ἦμουν μικρός, διότι εἶχαμε μίαν πνευματικὴν συγγένειαν, δηλαδὴ ὁ πατέρας μου βάπτιζε τὰ ἐγγόνια του. Ἦταν ἓνας γέρος μὲ ἄσπρα μαλλιά καὶ γένεια καὶ μὲ κόκκινα μάγουλα καὶ τὸ βράδυ τὰ καλοκαίρια πῆγαινε καὶ κοιμοῦνταν στὸ ἀμπέλι καὶ φύλαγε μιὰ κρυνιά, γιὰ νὰ μὴ κλέψουν τὰ κρῖνα.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Γερο - Ἀργυρὸς, ὁ Σάρης (διότι ἔτσι λέγονταν καὶ τὰ ἐγγόνια του) ἐτράφιζε καλαμπόκι, δηλαδὴ τὸ γέμιζε δεύτερη τσάπα, στὸ Ξηρολεῖβαδο, ὅταν εἶδαν τοὺς Χριστιανούς νὰ φεύγουν.

Τὸ 1902 διηγοῦμαι τὴν ἱστορίαν τῆς κρυνιάς εἰς τὸ Στρατόνι, ποῦ δούλευα,

¹ Διετήρησα τὴν φρασεολογίαν τῆς ἐπιστολῆς, διορθώσας μόνον τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη.

και κάποιος Λιαιριγκοβινός, πού με ρώτησε αν ξη ακόμα ο Γέρο - Σάρης, έκαμε τόν σταυρό του και ελεπε «αυτός κοντεύει τὰ εκατοτριάντα χρόνια»· έντοτε εγώ έφυγα από τη Χαλκιδική και δέν γνωρίζω πότε πέθανε ο Γέρο - Σάρης.

Από τούς μεταγενεστέρους άκουγα πώς, όταν άκουσαν οι χωριανοί τὸ χαλασμό, άφησαν τὸ χωριό και έφυγαν πρὸς ανατολὰς και κρύφτηκαν εἰς ένα βαθύ και απότομο λάκκο, τὸν Ἀρκουδόλακα, πού εἶναι δασωμένος¹ από πουρνάρια και άλλα διάφορα άειθαλή· έξω από τὸ χωριό, σὲ κάποιο άμπέλι, υπήρχε μιὰ μικρὴ καλύβα, όπου εἶχαν αφήσει οἱ χωριανοί ένα γέρο τυφλό και τὸν εἶπαν οἱ θὰ φρόντιζαν κάθε μέρα γι' αὐτόν.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγαν οἱ Τοῦρκοι και έκαψαν ὅλο τὸ χωριό,² πέρασαν από τὴν καλύβα, ὁ γέρος, τυφλός, μόλις άκουσε βήματα, ρώτησε «εἰ παιδιὰ, εἶναι μακριὰ τὸ Ρωμάϊκο»; Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι ἀντι ἀπαντήσεως τὸν έσφαξαν.

Οἱ Λουκοβίτες έμειναν στὸν Ἀρκουδόλακα ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πάγαιναν τὴ νύχτα στὸ χωριό και έπαιρναν διάφορα σκευή, πού εἶχαν ἀνάγκη, επίσης πήγαιναν τὴ νύκτα και θέριζαν διάφορα γεννήματα στὴν Μπλανὰ και τὴν ἡμέρα με τὲς γυναῖκες τὰ κουπάνιζαν, τὰ ἀλεθαν σὲ χειρόμυλα και έκαμαν ἀλεύρι και μπουλγκούρια³ δέν γνωρίζω αν πῆγαν τὸν χειμῶνα στὸ Ἅγιον ὄρος.

Όταν ἤμουν ὡς 12 χρονῶν, πῆγα δύο φορές μαζί του στὰ μελίσσια· τὴν πρώτη φορά πῆγα στὸ Ἐγρη - Μπουτζάκ και Παζαρούδα· πέρασαμε και από άλλα χωριά εἰς ένα χωριό από αὐτὰ με έδειξε ὁ πατέρας μου ένα σπίτι έρημο χωρὶς πόρτες και παράθυρα και με ελεπε πὸς ἐκεἶ μέσα εἶχαν γερμίσι χριστιανούς και τούς εἶπαν νὰ βγαίνουν· ένας ένας έξω και στὴν πόρτα τούς έκοβαν τὸ κεφάλι. Στὸ δεύτερο ταξεῖδι πέρασαμε από τὸ χωριό Βασιλικὰ και προχωροῦντας πρὸς τὴν Γαλίτιστα με έδειξε ένα ξερό χαντάκι, πού καταβραίνει από τὴν Γαλίτιστα και με ελεπε ὅταν ξεκίνησαν οἱ Τοῦρκοι από τὴν Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ κτυπήσουν τούς Χριστιανούς, ἀποφάσισαν σαράντα παλληκάρια νὰ θυσιασθοῦν, γιὰ νὰ γλυτώσουν οἱ Χριστιανοί· στάθηκαν λοιπὸν έξω⁴ από τὰ Βασιλικὰ και άρχισαν νὰ τουφεκοῦν στὸν άγέρα. Οἱ Τοῦρκοι άκουσαν τὸ τουφεκίδι και σταμάτησαν· έστειλαν δύο ἱππεῖς νὰ ἰδοῦν τί γίνεται και καθυστέρησαν μιὰ μέρα. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Χριστιανοί εἶχαν πιάσει τὰ βουνά· τὴν ἄλλη μέρα πού ξεκίνησαν οἱ Τοῦρκοι, έφθασαν στὰ Βασιλικὰ, πῆγαν νὰ κυκλώσουν τὰ παλληκάρια και τὰ παλληκάρια ἀμυνόμενα γώθησαν μέσα στὴ χαράδρα· κυκλωμένα προχωροῦσαν τὸν ἀνήφορο, ὡσπου έφθασαν εἰς ένα σημεῖον, πού ἡ χαράδρα τελείωνε σὲ ἀνοικτὸ χωράφι. Ἐκεἶ ἦταν μιὰ γκορτσιὰ (εγὼ τὴν εἶδα, διότι ἦταν κοντὰ στὸ δρόμο). Τὰ παλληκάρια μαζεῦτηκαν κάτω από τὴν γκορτσιὰ⁵ οἱ Τοῦρκοι τούς κύκλωσαν ὀλόγυρά τους βαβαλλαρία, οἱ σφαίρες έπεφταν ἀπάνω τους· τότε ένας νέος πέταξε τὴν κάπα του και τὸ τουφεκί του, πῆρε τὸ γυμνὸ γιαταγάνι στὸ χέρι του και ὤρμησε ἀπάνω στὴν βαβαλλαρία πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, πού ἦταν τὸ βουνὸ πιὸ κοντὰ, και κουνώντας τὸ γιαταγάνι δεξιὰ και ἀρι-

¹ Πρὸβλ. Ἰ. Κ. Β α σ ρ α β έ λ λ η, Οἱ Μακεδόνες εἰς τούς ἀγῶνας τῆς ανεξαρτησίας, σελ. 104².

² Εἰς τὸν δημοσιευθέντα πίνακα τῶν καταστραφέντων χωριῶν περιλαμβάνεται και ἡ Λόκοβη, ἐνθ³ ἀν. σελ. 101 και 297.

³ Ἡ ἀφήγησις αὕτη καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ἔχει σχέσιον με τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν περιπέου τῶν ἡρωϊκῶν πολεμιστῶν τῆς Συκιάς ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Χάσαν. Πρὸβλ. Β α σ ρ α β έ λ λ η ν, ἐνθ⁴ ἀν. σ. 80.

⁴ Γκορτσιὰ σημαίνει ἀγριοσαλαδιά. Συνήθης ὀνομασία εἰς δόλοκληρον τὴν Μακεδονίαν.

στερά ἄνοιξαν οἱ Τοῦρκοι καὶ χωρὶς τὸν πετύχη καμμά σφαῖρα πρόλαβε καὶ ἔπιασε τὸ βουνὸ καὶ γλύτωσε· οἱ ἄλλοι 39 σκοτώθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στὴ γκορτσιά.

Ὅταν ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ γυρῶσιν οἱ χριστιανοὶ στὰ χωριά τους, ἐκάλεσαν τοὺς μουχτάρηδες νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὰς ἀρχάς. Τότε στὴ Λόκοβη τὴν τιμητικὴ αὐτὴ θέσι τὴν εἶχε κάποιος ὀνόματι Γερο - Χρηστος, ἐπὶ πολλὰ χρόνια μουχτάρης. Συνεννοήθηκαν λοιπὸν τρεῖς τέσσαρες ἀπὸ διάφορα χωριά νὰ παρουσιασθοῦν μαζί ἐνωμένοι καὶ στὸν δρόμο ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐπρότεινε νὰ σκεφθοῦν τί θὰ ἔπρεπε νὰ εἰπουν ἐκεῖ πού θὰ παρουσιασθοῦν. Τότε ὁ Γερο - Χρηστος τοὺς εἶπε «ἄς πᾶμε πρῶτα στὸν ἀγᾶ νὰ δοῦμε τί θὰ μᾶς πῆ καὶ ὕστερα θὰ ἀπαντήσουμε» ἀπὸ τῶρα τί βιάζεσθε.»

Ὅταν οἱ μουχτάρηδες παρουσιάσθηκαν, τοὺς ἔδωσαν διαταγὴ νὰ συμμαζευτοῦν ὅλοι στὰ χωριά τους, καὶ οἱ μουχτάρηδες ὑποσχέθηκαν νὰ ἐκτελέσουν τὴ διαταγὴν. Ἐξέκριναν λοιπὸν καὶ μᾶζευαν¹ ὁ καθένας τοὺς δικούς του ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη πού βρισκόνταν....»

I. K. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣ

¹ Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀεμνήστου Σπ. Λάμπρου εἶναι γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντινοῦ ζωγράφου Καλλιέργη, τοῦ ζωγραφήσαντος τὸ 1315 τὸν ναὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ εἰς τὴν Βέροϊαν.² Τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου Καλλιέργη εὐρίσκετο εἰς ἐπιγραφὴν, χαραγμένην ἐπὶ λίθου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, ὅπως ἀναφέρουν οἱ δημοσιεύσαντες παλαιότερον τὴν ἐπιγραφὴν.³ Ὁ Λάμπρος, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν λίθον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ὅλλα παρατηρήσας ὅτι ἡ μέχρι τότε καταλογάδην δημοσιευομένη ἐπιγραφὴ εἶναι πράγματι ἔμμετρος, ἀνεδημοσίευσεν ταύτην εἰς στίχους ἐκ τῆς τελευταίας κατὰ τὴν ἐποχὴν του δημοσιεύσεώς της εἰς τὴν Ἰσβέστια τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.⁴ Εἶναι περίεργον ὅτι ὁ Λάμπρος ὀνομάζει τὸν ναὸν τῆς Βεροίας, ἔνθα εὐρίσκετο ἡ ἐπιγραφὴ, «ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Περιβλέπτου»,⁵ ἐνῶ ὁ ναὸς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὀνομάζεται ρητῶς «τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ» καὶ εἶναι γνωστὸς τόσον εἰς τοὺς παλαιότερον ἰδόντας δῆθεν ἐπὶ τόπου τὸν λίθον καὶ δημοσιεύσαντας τὴν ἐπιγραφὴν, ὅσον καὶ σήμερον, ὡς ναὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.⁶

Διὰ τὴν εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου ἐπαναλαμβάνομεν τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως τὸ ἔδημοσίευσεν ὁ Σπ. Λάμπρος:

*Ξένος Ψαλιδᾶς (ἢ Ψαλιδας) ναὸν θεοῦ ἐγείρει
ἄρσειν ζητῶν τῶν πολλῶν ἐγκλημάτων
τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ ὄνομα θέμενος*

¹ Διὰ τὴν χορηγηθεῖσαν ἀμνηστειάν βλέπε Β α σ δ ρ α β ε λ λ η ν, ἔνθ' ἀν. σ. 99 ἔξ. καὶ 273. Τὸ φερμάνιον περὶ ἀμνηστείας φέρει χρονολογίαν 17 Ζιλ Κατὲ 1237 (5 Αὐγούστου 1822).

² Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, "Ἐλληνες ζωγράφοι πρὸ τῆς Ἀλώσεως. Νέος Ἑλληνομνήμων Ε' [1908], σ. 279 - 281.

³ Βλ. τὰς παλαιὰς δημοσιεύσεις παρὰ Λ ά μ π ρ ο υ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 280.

⁴ Τόμ. 4 [1899], τεύχος γ', σ. 129.

⁵ Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 279.

⁶ Π. χ. Μ. Δ ή μ ι τ σ α, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σφζομένοις. Ἐν Ἀθῆναις 1896, τόμ. Α', σ. 87, ἀριθ. 112.